

DESPRE ARTĂ PRIETENIE, DESTIN ÎNSEMNĂRI DESPRE UN CATALOG: ROMAN COTOȘMAN ȘI DIET SAYLER. AN ARTISTIC FRIENDSHIP MARCEL TOLCEA

Întâi, despre inițiativa proiectului curatorial COTOȘMAN – SAYLER Oare ce bunăvoință a destinului face ca doi artiști timișoreni prieteni – Roman Cotoșman (1935-2006) și Diet Sayler (n. 1930) – să se reîntâlnească, peste ani, într-un proiect al unei galerii bucureștene animate de o doamnă revenită acasă cu încăpățănarea de a promova arta românească? Nu știu să vă răspund, fiindcă acesta este rolul fundamental al oricărei minuni: să te lase pradă unei întrebări luminate. Așadar, doamna Joana Grevers, inițiativa acestui proiect, este o persoană îndrăgostită de arta românească, o pasiune pe care și-a descoperit-o în ultimii ani. Domnia sa provine dintr-o veche spiță de boieri munteni, a plecat în Germania în 1974 și a revenit acasă abia în 2004. În 2008, a înființat la București "Galeria 418" cu gândul de a promova arta contemporană românească în România și, mai ales, în străinătate. În luna mai a acestui an a fost vernisată expoziția regăsită parțial în titlul acestui catalog: Roman Cotoșman – Diet Roman Cotoșman – Diet Sayler. An Artistic Friendship Sayler. An Artistic Friendship beginning in the 60s în România. The 60s in Romania Joana Grevers – pe care am cunoscut-o cu prilejul expoziției Romul Nuțiu de la Muzeul de Artă Timișoara din 2013 – este și o persoană influentă în lumea artelor din Europa. Domnia sa este membru al "Advisory Board" al Muzeului Peggy Guggenheim din Veneția și membru al Comitetului de achiziții de artă est-europeană de la Tate Gallery din Londra, calitate din care a contribuit și la crearea premiselor organizării, la Timișoara, a minunatului eveniment ArtEncounters din luna octombrie a acestui an. DESCRIERE UNOR EMOȚIONAL~ A PROTAGONIȘTILOR ȘI A ALBUMULUI Dacă ar fi să ne luăm doar după titlu – Roman Cotoșman – Diet Sayler. An Artistic

Friendship1 – cartea-album apărută în acest Friendship1 an sub egida Fundației Joana Grevers reazăză în ramă o prietenie între doi importanți artiști timișoreni care au părăsit România acum mai bine de patru decenii. (O pauză de respirație. și nevoia de a retrăi, de a imagina, măcar câteva secunde, disparerea lui Roman Cotoșman și a lui Diet Sayler în momentul despărțirii de țară: primul, în 1968, celălalt, în 1972. O disparere ce însemna certitudinea, pentru ei, că pleacă de aici pentru totdeauna. Paranteza e necesară pentru mai tinerii cititori care nu știu, probabil, că fuga din România lui Ceaușescu însemna un fel de a muri cu tot ce ai trăit până atunci!) și am să încep cu enumerarea secvențelor cărții: primul capitol înseamnă o convorbire-mărturie: Livius Ciocârlie în dialog cu Diet : Livius Ciocârlie în dialog cu Diet Sayler; Sayler Simona Vilău și-a intitulat abordarea ei Roman Cotoșman Cotoșman Cotoșman Cotoșman Cotoșman – Diet Sayler. Sayler. Sayler. Sayler. Sayler. O prietenie prietenie prietenie; prietenie prietenie a treia secțiune reia un articol din 2010 al lui Mihai Oroveanu, Amintiri despre expoziția de la Kalinderu (mai 1968); în final, fragmente critice despre cei doi artiști și biografiile lor. Dar cartea e mai mult decât atât. Dă seama despre anii de început ai comunismului din România, readeuce în memorie figurile totemice ale artei timișorene din acei ani (Podlipny, de pildă), descrie, reamintește persoane și locuri, nuanțează, stârnește stupoare pentru că unele lucruri din anii comunismului au intrat deja în uitare. Dar, mai ales, acest album face un gest de reverență. Fiindcă, dacă ar fi să DESPRE ARTĂ, PRIETENIE, DESTIN ÎNSEMNĂRI DESPRE UN CATALOG: ROMAN COTOȘMAN ȘI DIET SAYLER. AN ARTISTIC FRIENDSHIP MARCEL TOLCEA spun ce înseamnă el, înainte de toate, aș spune că semnifică omagiul pe care prietenii cei mai

aproșiți – Diet Sayler și Livius Ciocârlie – i-l aduc lui Roman Cotoșman. E un fel de revrăjire a unui destin nedrept ce a făcut ca Roman Cotoșman să nu fie – în cheie socială – tot ceea, absolut tot ceea ce talentul, onestitatea și, de ce nu, suferința lui fizică l-ar fi recomandat să fie. Despre acest lucru, Livius Ciocârlie, împreună cu Ion Manta, a publicat o care, în anul 2008, cu titlul Încrâncenarea vieții. Roman Cotoșman, Cotoșman apărută la editura timișoreană Triade. Știu foarte bine povestea prieteniei lor. Și mai știu că, de pildă, admirația reciprocă dintre Diet Sayler și Livius Ciocârlie nu se bazează doar pe valorile culturale pe care le împărtășesc, ci, în mare măsură, și pe cele morale. (O paranteză despre onestitate: De fiecare dată când vorbim despre Domnul Ciocârlie, Domnul Sayler nu uită să îmi spună că este unul dintre puținii intelectuali care știu să spună "nu știu", "nu mă pricep".) TIMIȘOARA, NÜRNBERG, PHILADELPHIA ȘI IARĂȘI NÜRNBERG Evident, că o asemenea carte nu avea cum să nu înceapă cu

evocarea anilor de formare, adică dificilul deceniu 5, când Cotoșman și Sayler se formează în climatul cenușiu al artei proletcultiste. O epocă dominată, la Timișoara, de personalitatea carismatică a lui Julius Podlipny despre care, în treacăt, trebuie spus că, deși fusese un comunist convins și ar fi putut beneficia de binefacerile perioadei sale de ilegalist (il găzduise, cu riscuri enorme, pe Alexandru Drăghici), a refuzat și onoruri, și complicități ticăloase. Atât cât se putea. Simbolic sau nu, anul 1956, cel al Revoluției din Ungaria, este anul în care Sayler îi întâlnește pe Roman Cotoșman, pe Paul Neagu și pe Ciprian Radovan în atelierul capriciosului mentor unde fac ceea ce se chema "studii libere". Fiindcă lecțiile de desen nu erau urmate și de discuții, tinerii încep să se întâlnească în afara atelierului, în centru, pe Corso. Acolo unde s-a născut grupul Corsiștilor căruia, mai târziu, li s-au alăturat Ion Manta, Tomy Hirth și Ion Teslaru. Îi unea nu doar opoziția față de arta oficială, ci și formația intelectuală mai apropiată de științele

exacte. Ori ceea ce Simona Vilău numește atracția față de "artele programatice" (p. 89). "Grupul Corsiștilor devenise un soi de salon al independenților. La Uniunea artiștilor erau 'oficialii', care practicau un realism socialist de tip stalinist, cum se făcea atunci, în anii '50. Fabrici, coșuri de fum, soldați glorioși, muncitori fericiți cu mușchi puternici etc.", îi povestește Diet Saylor lui Livius Ciocârlie în dialogul ce deschide volumul (p. 10). Iar Coriolan Babeți avea să își amintească, peste ani, – în Atelierul de arte Timișoara – Atelierul de arte Timișoara o exclamație a lui Ion Frunzetti, venit la Timișoara la mijlocul anilor 60 pentru a vernisa un salon anual al artei: "Veniți să vă arăt un artist nebun care refuză să facă un portret de muncitor pentru 10.000 de lei!". Ați ghicit, era vorba despre Roman Cotoșman. Un artist căruia boala avea să îi marcheze nu doar viața, ci și viziunea despre artă. Grație unei înalte intervenții a Patriarhului, lui Roman Cotoșman i se permite să plece la Paris unde este operat de un celebru chirurg. La Paris, este impresionat de arta cinetică și de op-art, în special de doi artiști francezi de origine maghiară, Schöffer și Vasarely, dar și de argentinianul Julio Le Parc. Se întoarce la Timișoara cu multe cărți de artă, dar mai ales cu proiecte ce rimau cu relativul dezgheț ce anima cultura românească în acea perioadă. "Era plin de energie și toți îi cereau sfatul. Devenise definitiv un pictor doctus cu experiența actualității internaționale, pariziene. Un personaj carismatic, un fel de spiritus rector în Timișoara anilor '60", spune Diet Saylor în același dialog cu Livius Ciocârlie (p. 19). Despre acei ani, mai precis anul 1966, critica de artă scrie că au născut ceea ce s-a numit Gruparea 1.1.1. Iar stereotipurile citării redau, mai întotdeauna, alături de numele lui Cotoșman, numele lui Constantin Flondor și cel al lui Ștefan Bertalan. Am scris "stereotipuri" fiindcă, practic, ei nu au expus niciodată sub acest nume, iar expoziția din luna mai a nului 1968, de la Kalinderu, înseamnă 5 artiști, nu 3: Bertalan, Cotoșman, Flondor, Molnar și Saylor. E momentul lor de glorie, de fapt al artei plastice timișorene ce se manifesta în capitala României fiindcă manifestarea era acompaniată de aprecierile elogioase ale celor mai importanți critici ai momentului: în primul rând, Eugen Schileru, care a

vernizat expoziția, Petru Comarnescu, Nicoale Argintescu-Amza, Ion Frunzetti, Octavian Barbosa, Mihai Oroveanu, Dan Grigorescu, Mihai Drîșcu sau Andrei Pleșu. Simona Vilău, în textul ei, subliniază caracterul de eveniment al manifestării și prin faptul că 5 artiști timișoreni era prima expoziție abstractconstructivistă din România. (p. 91) Cu nuanța că lucrările lui Molnar aparțineau mai degrabă unui abstractionism oniric. Articolul lui Mihai Oroveanu, reluat în prezentul album – Amintiri despre expoziția de la Kalinderu (mai 1968)– e prețios nu doar pentru exactitatea memoriei, ci și pentru că aduce în discuție un nume important al climatului cultural din Timișoara deceniilor șase și șapte – Profesorul de psihiatrie Eduard Pamfil. Nu doar personalitatea sa fecundă și "renascentistă" (Mihai Oroveanu dixit!) a Profesorului Pamfil, ci și Cercul său de Bionică. M-am întrebat de ce Profesorul Pamfil nu e invocat în dialogul dintre Livius Ciocârlie și Diet Saylor, dar răspunsul l-am formulat chiar eu atunci când am scris că demersul celor doi se vrea un omagiu adus lui Roman Cotoșman. Iar atunci când am vorbit cu Domnul Saylor despre acest album am ajuns și la numele lui Eduard Pamfil. Într-un context în care a evocat personalitatea lui Bertalan căruia, în acei ani grei, Profesorul Pamfil i-a oferit un spațiu de creație în incinta Spitalului de Psihiatrie. Un model urmat de emulii săi la Gătaia și Jebel, unde dr. Radu Ricman și dr. Florin Găldău aveau să procedeze exact la fel cu valorile intelectuale ale epocii. Dar articolul lui Mihai Oroveanu își găsește locul în economia albumului și fiindcă sintetizează traseul celor doi protagoniști: Roman Cotoșman alege să rămână în Germania după Bienala Constructivistă de la Nürnberg, iar Diet Saylor va părăsi țara în 1973. Ca un amănunt deloc secundar, Mihai Oroveanu semnalează că prestigiosul Muzeu de Artă Modernă de la New York, MoMa (Museum of Modern Art) îi achiziționase o lucrare lui Diet Saylor. Și că, în ciuda acestui gest spectaculos, artistul nu a fost lăsat să plece din țară la Edinburgh, acolo unde fusese invitat. Așa că Saylor – devenit între timp bucureștean – va depune cerere de plecare definitivă din țară pentru a se stabili în Germania. Unde, după primii ani dificili de adaptare, are primele expoziții și reia legătura cu Roman

Cotoșman. De altfel, acesta a petrecut, la rândul-i, o vreme în Germania Federală, a încercat apoi o așezare pariziană pentru a pleca definitiv în SUA, la Philadelphia, cu o scurtă escală new-yorkeză. În România, se aude că Roman Cotoșman lucrează la un proiect de percepție estetică infravizuală a operei de artă, spune Saylor. "Artistul îmi confirmă acum că îndrăznise să vizeze utopic că simpla utilizare a undelor creierului va permite transformarea spectatorului în autor al operei de artă. Respins de MIT, proiectul lui a căzut în uitare. La Nürnberg, în 1969, fusese coleg de simeză cu Tony Smith. Acesta ocupă chiar în prezent sălile de la MoMa, într-o amplă retrospectivă, populată cu opere care au avut privilegiul de a fi coborât din stadiul de proiecte în ambițioase transpuneri, în prețioase materiale." (Paranteză emoțională: un alt mod de a redesena nedreptatea Destinului.) Prezența lui Saylor începe să devină tot mai susținută în mari muzee europene cum ar fi "Albertina", "Birmingham", Stuttgart, New York sau galerii din SUA, Italia, Elveția, Austria, Ungaria și, după 1989, România. Între 1992 și 2005, a fost profesor la Academia de Arte din Nürnberg unde a predat pictură, sculptură (da!), instalații și intervenții în arhitectură și teoria limbajului vizual. Relativ recent, locul său solid în artele plastice contemporane din Germania și nu numai avea să fie definitiv stabilit de o minunată expoziție retrospectivă pe care municipalitatea orașului Bayreuth avea să i-o dedice la împlinirea vârstei de 70 de ani, în 2009. (O paranteză autobiografică: am fost acolo și am văzut cum orașul wagnerian l-a sărbătorit nu doar prin detaliata laudatio a primarului urbei, ci, mai ales, prin artileria grea a criticii de artă venită să îl celebreze!)

Urmare din pagina 8 După Revoluție, Roman Cotoșman revine la Timișoara în 1991, la invitația Muzeului Banatului din Timișoara și, în același an, îi primit Premiul Criticii al UAP. Tot la începutul anilor 90, în mediile culturale timișorene se vorbea despre proiectul unei lucrări monumentale propus de Roman Cotoșman, prin intermediul lui Coriolan Babeți, ce ar fi urmat să fie amplasate în giratoriul de la podul Michelangelo. În 1997 Roman Cotoșman a revenit în același muzeu, cu o miniepoziție, Transcendența vidului

Transcendența vidului, iar Fundația Triade i-a organizat Transcendența vidului Donația Cotoșman Cotoșman în 2003. Muzeul de Artă din Timișoara (desprins din Muzeul Banatului) a expus, în 2008, Secvențe, Secvențe o expoziție postumă curatoriată de Ileana Pintilie și Dan Palade, cu sprijinul unuia dintre nepoții săi de frate, Lucian Cotoșman. CA O CONCLUZIE SAU CA UN REÎNCEPUT "Mă întristează faptul că împrejurările vieții nu i-au permis și lui Roman să dobândească o notorietate pe măsura meritelor sale. În schimb, prețuiesc cu atât mai mult prietenia pe care câțiva artiști de renume – adică Horia Bernea, Paul Neagu și tu însuși – i-au dovedit de-a lungul calvarului său nu numai prin vorbe și scrisori de încurajare, ci și făcând tot ce le-a stat în putință pentru a-l înlocui întrucâtva, adică a face ei efortul de a-l aduce în atenția publică, efort pe care lui boala nu i l-a permis. Actuala expoziție e încă o dovadă a ceea ce spun, de vreme ce tu ai vrut să apari alături de Roman, lucru pentru care, înlocuindu-l eu de data asta, îți sunt recunoscător", spune Livius Ciocârlie la finalul dialogului cu Diet Saylor. Dacă opera artistică a lui Diet Saylor pare a fi efortul continuu de a îndepărta accidentalul biografic din gestualitatea creației, cedând locul – cu politețe – doar Geometriei, acest lucru i-a reușit fiindcă viața sa a fost, la rândul-i, semnul liniei drepte, rectilinii, dintre artă și caracter. _____
1 Editorii cărții sunt Joana Grevers, Diet Saylor și Simona Vilău.